

**ПРО ВІДНОВЛЕННЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА НА
СУМЩИНІ У ПОВОЄННІ РОКИ**
(за матеріалами газети “Більшовицька зброя”)

Протягом 1941-1944 рр. смертоносна хвиля воєнних дій двічі прокотилася територією України, забравши 3,9 млн. мирних жителів, а 2,2 млн. були силоміць вивезені до Німеччини; 10 млн. осіб втратили житло. На руїни були перетворені 714 міст і селищ міського типу та понад 28 тис. сіл України (понад 250 з них були знищені разом із населенням), 16,5 тис. промислових підприємств, 18 тис. лікувальних установ, майже 33 тис. колгоспів, радгоспів, машинно-тракторних станцій. В Україні залишилося лише 19% довоєнної кількості промислових підприємств. Прямі збитки, завдані господарству України, становили 285 млрд. крб., а загальна сума втрат, яких зазнали населення й господарство України, дорівнювала майже 1,2 трлн. крб.¹

За такого катастрофічного стану повоєнного господарства західні експерти пророкували 20-25 років (а дехто - 100) для відновлення потужності країни. Проте сталося навпаки: усі галузі народного господарства відбудовувалися надзвичайно високими темпами, що й сформувало образ незламного радянського трударя у свідомості кількох поколінь. Як же насправді відбувався процес відновлення господарства протягом повоєнної п'ятирічки 1946-1950 рр. на прикладі нашого регіону, маємо можливість простежити за допомогою матеріалів сумської обласної газети “Більшовицька зброя”. 4-сторінкове видання формату А3 виходило українською мовою 7 разів на тиждень (навіть у неділю!) і коштувало 20 коп. Під назвою зазначалося, що газета є органом Сумського обкому і міськкому КП(б)У, обласної та міської рад депутатів трудящих; незмінним було і гасло “*Пролетарії всіх країн, єднайтеся!*” Наклад становив 30000 екз. Редакція та видавництво знаходилися за адресою: м.Суми, вул.Кузнечна, 2. У розпорядженні редакції було 4 номери телефонів. Матеріали надходили від штатних, позаштатних авторів та робітників.

Але найчастіше публікувалися невеликі листи читачів - простих селян і робітників з майже всіх куточків області, що надавало газеті духу всеохоплюючої єдності, відчуття важливості кожної людини. Так, у №24 за 1949 р. у рубриці “Скромні

трудівники” розповідається про звичайних колгоспників Зноб-Новгородського р-ну, які успішно відбудовують села, вирощують понаднормові об’єми цукрових буряків, постачають країні високоякісну деревину². Саме з таких сільських трударів і складалася більшість населення країни.

Видання подавало різні матеріали про розбудову господарства: зведення про хід робіт у районах та колгоспах області, меліорацію території, шляхобудування, відбудову та електрифікацію населених пунктів, заготівлю та успіхи у тваринництві, а також відзнаки передовикам та висловлення доган. Здебільшого, говорилося про перевиконання встановлених планів на 120, 140, 160%, інколи продуктивність робіт сягала 400% і под. Такі показники отримували більше уваги з боку редакції: про них розповідали у рубриках *“Школа передового досвіду”* та *“Мічурінські читання “Більшовицької зброї”*. Наприклад, агроном з Роменського сільськогосподарського технікуму В.Доброгорський знайомив читачів з тонкощами вирощування нової для країни с/г культури чумизи, *“...китайського проса, яке використовується і як харчова, і як кормова культура. Крупа трохи менша за пшоно, але швидко розварюється і добре набухає. Смаком (у вареному вигляді) нагадує рис і пшенично-манну крупу”*³.

Так, у змаганнях тваринників кращим колгоспним чабаном став працівник Недригайлівського р-ну, який *“у 1948 р. одержав 213 ягнят від 100 вівцематок, а у 1949 р. зобов’язався одержати 250 ягнят”*, а найвищих надоїв досягли доярки Півненківського бурякорадгоспу, *“застосовуючи передові методи роздоювання корів”*⁴. На думку автора, всенародне налаштування на індивідуальну підвищену результативність було могутнім стимулом у справі відновлення господарства. Припускаємо, що це бажання було добровільним, хоча про матеріальні винагороди передовикам у повідомленнях газети даного періоду не йшлося.

У цей же час газета не соромилася сповіщати про *“противників дружньої соціалістичної праці”*, які стають на заваді підйому господарства. Про таких можна дізнатися з рубрики *“Слідами неопублікованих листів”*, де повідомлялися результати перевірок роботи правлінь та голів колгоспів, які, за словами працівників цих колгоспів, неякісно виконували свої обов’язки. Наприклад, робітники Басівського відділення Пришибського радгоспу написали до редакції, що завідувачий відділом Скринник *“зловживає своїм службовим станом,*

розбазарює цукрові буряки, грубо поводиться з робітниками", на що була надана відповідь: *"Як повідомив редакцію начальник відділу загального нагляду обласної прокуратури, факти, наведені в листі, ствердилися. За зловживанням службовим станом проти Скринника порушено кримінальну справу"*⁵.

Припустимося, немало роль відіграв пункт звинувачення про буряки, оскільки ця технічна культура була основною в області, а загалом Сумщина давала більше 10% загальнодержавного врожаю цієї культури і посідала п'яте місце за цим показником серед інших областей⁶. На сторінках газети часто з'являлися повідомлення про відновлення діяльності промислового виробництва. Так, Сумська швейна фабрика перевищила річне завдання. Фабрика працювала рентабельно і вже дала понад 50 тис. крб. надпланових коштів. До того ж значно підвищено якість продукції, впроваджено конвеєр⁷.

Активно розвивалося спиртове виробництво. Річний план 1948 р. спиртовики с.Будилка виконали на 145%. Завод дав державі 7853 тис. крб. надпланових коштів. А на Білопільському харчпромкомбінаті відбудували новий цех безалкогольних напоїв. Планувалося, що він щорічно даватиме 250 тис. л напоїв⁸.

Мало не щомісяця *"Більшовицька зброя"* подавала плани, карти-схеми полезахисних лісових смуг, залісення ярів і пісків, будівництва ставів і водойм в колгоспах. Повідомлялося, що осушено 28440 га боліт, побудовано і відремонтовано 186 км осушувальних каналів. У 1948 р. засіяно городніми та технічними культурами 5500 га осушених боліт⁹.

За повідомленням газети, *"У 1947 р. колгоспи Сумщини збудували і ввели в дію 4 гідроелектростанції, 12 теплових, 4 вітряних станції загальною потужністю близько 400 кіловат. Проведено понад 110 км ліній електропередач. Електрифіковано 15 колгоспів і багато сіл. В колгоспному селі спалахнуло понад 26 тис. електричних лампочок"*.

Найпоширеніша галузь - сільське господарство - отримувала великі прибутки від городини. Говорилося, що *"останнім часом на базарах Сумщини помітно знизилися ціни на продукти харчування: цукор подешевшав в 4-5 разів, сало - в 3 рази, масло тваринне - на 35%, олія - в 3 рази, картопля - в 2 рази. Особливо цей спад помітний у сільських місцевостях"*. Валовий збір зернових культур за 1948 р. досяг рівня 1940 р., а урожайність їх перевищила довоєнну¹⁰.

У цей же час для допомоги колгоспникам-тваринникам в успішному розвитку племінного конярства та розведення породи брабансон в Ромнах на базі радгоспу "Лучки" створена державна заводська конюшня. Сюди були поставлені перші 34 жеребці, завезені до Ромен з Саранська. Усі вони були чистопородними брабансонами. Ця порода є важкотяглою, тварини крупні, швидкорослі, працездатні. Вперше виведені у Бельгії в XIX ст., високо ціняться в Європі та США¹¹.

Загалом протягом 1946-1950 рр. обсяг капіталовкладень у господарство країни становив понад 65 млрд. крб. (у довоєнних цінах). Це перевищувало відповідні капіталовкладення за три довоєнні п'ятирічки разом узяті. При уряді в Москві було створено спеціальний комітет із відбудови народного господарства, який здійснював координацію і спрямовував усю роботу. За рішенням московських інстанцій з Уралу, Далекого Сходу, Поволжя та ще кількох регіонів в Україну надсилали кадри, везли техніку й устаткування. Ці зусилля, про ціну яких не згадується, дали швидкі й вагомий результати: в Україні було загоєно рани війни, відбудовано промисловість.

Визначеного п'ятирічним планом на 1950 р. рівня промислового виробництва було досягнуто в IV кварталі 1949 р. Обсяг валової продукції промисловості України в 1949-1950 рр. збільшився в 4,4 рази й перевищив рівень 1940 р.¹²

Успішне виконання плану післявоєнної відбудови й розвитку промисловості та с/г забезпечило ріст добробуту народу.

Скасування карткової системи постачання і грошова реформа, проведені в грудні 1947 р., були могутнім засобом подальшого зміцнення радянської держави й поліпшення матеріального становища трудящих.

Державний бюджет УРСР за три роки післявоєнної п'ятирічки значно виріс. Бюджет 1948 р. перевищив обсяг державного бюджету 1940 р. на 96%. Середньомісячна заробітна плата робітників та службовців у народному господарстві УРСР у вересні 1948 р. на 78% перевищувала рівень зарплати у вересні 1940 р. Приємно відзначити, що *"1948 р., і особливо останні місяці, дали різке збільшення народжуваності... Держава постійно піклується про інвалідів та сімей загиблих..."*¹³. При цьому не згадувалися втрати населення від голоду 1946-1947 рр. За три роки післявоєнної п'ятирічки роздрібний товарооборот виріс більше

ніж удвоє. У 1948 р. продаж м'яса, риби й олії на душу міського населення через державну торговельну мережу досяг довоєнного рівня, значно розширилась кооперативна торгівля.

Сама держава постійно переконує і підбадьорює населення: *"Ми маємо великі можливості й ресурси для того, щоб поліпшити обслуговування трудящих"*¹¹. Деякі джерела тлумачать такі звіти дещо по-іншому: *"Повоєнне відновлення економіки здійснювалося переважно на екстенсивній основі. Понад 70% робітників промислових підприємств України досягали норм виробітку здебільшого ручною працею./.../ П'ятирічку було виконано за 4 роки і 5 місяців, хоча, як і в попередніх п'ятирічках, показники продукції групи Б були нижчими від показників групи А. Зайвий раз підтверджувалося, що життєвому рівню людей приділялася другорядна увага"*¹².

Тому при вивченні післявоєнного періоду за матеріалами радянської преси дослідникам слід досить критично ставитися до друкованої на сторінках газет інформації, оскільки вона має переважно односторонній, упереджений, дозований, ідеологічно забарвлений характер.

¹ Політична історія України. XX століття: У 6 т. / Редкол.: І.Ф.Курас (голова) та інш. - Т.6. - К.: Генеза, 2003. - С.16.

² Скромні трудівники // Більшовицька зброя. - 1949. - №24. - С.2.

³ Вирощуємо нову культуру // Там само. - С.4.

⁴ Змагання тваринників // Там само. - №25. - С.3.

⁵ Слідами неопублікованих листів // Там само. - 1948. - №10. - С.2.

⁶ Власенко С.І. Стан сільського господарства на території військової зони України в роки німецько-фашистської окупації (на матеріалах Сумської області) // Сумська старовина. - 2004. - №№XIII-XIV. - С.243.

⁷ Більшовицька зброя. - 1949. - №3. - С.1.

⁸ Коротко // Там само. - 1950. - №2. - С.4.

⁹ Меліоративні роботи // Там само. - 1949. - №3. - С.4.

¹⁰ Зниження цін на базарі // Там само. - 1948. - №8. - С.3.

¹¹ Більшовицька зброя. - 1949. - №3. - С.4.

¹² Політична історія України. XX століття: У 6 т. - С.17.

¹³ З повідомлення Статистичного Управління Сумської області // Більшовицька зброя. - 1950. - №1. - С.4.

¹⁴ Звіт Центрального Комітету КП(б)У. Доповідь Секретаря ЦК КП(б)У тов. М.С.Хрущова на 16 з'їзді КП(б)У 25 січня 1949 року // Там само. - 1949. - №19. - С.2.

¹⁵ Політична історія України. XX століття: У 6 т. - С.18-19.